

UNIVERSITY
OF TAMPERE

This document has been downloaded from
TamPub – The Institutional Repository of University of Tampere

 Publisher's version

The permanent address of the publication is
<http://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201409012096>

Author(s):	Mäkelä, Maria
Title:	Nyt hän ymmärsi
Year:	2013
Journal Title:	Niin & näin
Vol and number:	20 : 4
Pages:	22-23
ISSN:	1237-1645
Discipline:	Literature studies
School /Other Unit:	School of Language, Translation and Literary Studies
Item Type:	Journal Article
Language:	fi
URN:	URN:NBN:fi:uta-201409012096

All material supplied via TamPub is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorized user.

MARIA MÄKELÄ

Nyt hän ymmärsi

Ihan hyvin tiedetään, etteivät paljon kirjoja lukevat ihmiset välttämättä ole kivoja tai hyviä. Lokakuun alussa *The New York Times* nosti esiin *Science*-lehdessä juuri ilmestyneen tutkimuksen, jonka mukaan korkeatasoisen kaunokirjallisuuden lukeminen kehittää arkiymmärrystämme toisten ihmisten yksilöllisistä aikeista ja mielentiloista¹. Kognitiivisessa psykologiassa tätä ymmärrystä kutsutaan mielen teoriaksi, ja sitä pidetään edellytyksenä empatiakyvylle, tunneälylle ja ylipäätään sosiaalisille taidoille. Minut ja monen muun kirjallisuuden lukeminen on tehnyt entistä tökerömmäksi (jos ei pahaksi), ja siksi tätä tutkimustulosta on vaikea sulattaa. Kirjallisuudentutkijat jakoivat innokkaasti sosiaalisessa mediassa tätä tutkimusuutista, mikä on hyvä ja oikein kun tiedetään, miten humanistisen sivistyksen arvo on romahtanut viime vuosikymmeninä. Silti tässä ollaan nyt juhlimassa tympeän välineellistä ja yksioikoista ajatusta kaunokirjallisuuden merkityksestä ihmiselle.

Tutkimuksen tekivät sosiaalipsykologit Emanuele Castano ja David Comer Kidd luetuttamalla osalla koe-

henkilöistä korkeakirjallisuutta, osalla viihdekirjallisuutta ja osalla journalistisia tai asiatekstejä. Osa koehenkilöistä ei lukenut mitään, muut lukivat tarjottua tekstiä vain joitakin minuutteja. Tämän jälkeen kaikki tekivät sarjan testejä, joissa piti esimerkiksi tulkita henkilöiden tunnetiloja valokuvista tai ennustaa henkilön X tunnereaktioita jossakin kuvitellussa tilanteessa. Kaunokirjallisuutta lukeneet pärjäsivät paremmin kuin muut ryhmät. Päätelmä: korkeatasoisen taidekirjallisuuden lukeminen kehittää mielen teoriaa. Mistä seuraa: kirjallisuus on kannattava asia, se on voimailua jälkikarteesiolaiselle mielelle. Tähän voivat sitten kirjallisuusihmiset todeta omahyväisesti, että tiedetään, tiedetään. Pontta omahyväisyydelle antaa se, että tämä nollatutkimus on julkaistu *Science*-lehdessä, tuossa julkaisuluokitusten kuninkaassa.

Samanhenkisiä tutkimuksia ovat tehneet muutkin, mutta tässä tutkimuksessa oli uutta, että hyvin lyhytkin altistuminen korkealle kertomataiteelle tuotti vertailuryhmissä eroja. Empiirisiin koeasetelmiin, joissa kirjallisuudentutkija onneksi harvoin joutuu käsiään likaamaan, liittyy kuitenkin monenlaista ihmeellisyyttä. Eikä

Valokuva: Antti Salminen

tämän sosiaalipsykologisen testin tulosten tulkinassa ole mitään merkitystä sillä, että koehenkilöille esitettiin toisen ihmisen *kuvia*, tai pyydettiin *skenaarioiden* perusteella arvioimaan toisen ihmisen mahdollisia reaktioita? Hyppyä kaunokirjallisuudesta lavastettuihin kuviin ja kuvitteluleikkeihin ei kai voi pitää yhtä suurena kuin hyppyä fiktiosta todellisuuteen.

Romaani ja sosiaalinen törppöily

Kognitio- ja konsulttitieteen jumppakärpäsmäinen henki ei yhtään sovi proosan suuriin klassikoihin. Modernistinen romaani tai novelli kertoo enimmäkseen siitä, miten lätyt läsääntää sosiaalisissa tilanteissa. Henry James on yhtä vääriinymärrystä. Katherine Mansfieldin novellien päähenkilöt kokevat aina epifanian (”Nyt hän ymmärsi!”), joka johtaa tulkitsemaan ystäviä, vihollisia ja puolisoita kohtalokkaan nurinkurisesti. Ylipäättään kirjailijat, joiden kerronnassa toisten ihmisten mielenliikkeiden tulkitseminen on pääroolissa (Austen, Woolf, joskus Tšehov), ovat tökeröyden trubaduureja. Ja sitten on täysin lukukelvottomia mieliä, Kafkan henkiset pölypallot ja Beckettin änkyttäjät. Kaunokirjallisuudessa tulkinta on jos ei väärin- niin ainakin toisintulkintaa. Silloin kun näissä kirjallisissa porukoissa on ihmisten kanssa vaikeaa niin se todella on *vaikeaa*, ei *haasteellista*. Siellä ei navigoida vaan törmäillään.

Michael Cunninghamin hienon romaanin *Illan tullen* lopussa näkökulmahenkilö, kirjallisesti sivistynyt ja viivahteille herkkä taidekauppias, kiteyttää modernin romaanihenkilön ahdingon:

”Peter vilkaisee lumisateeseen. Voi sinua, pieni mies. Olet tuhonnut kotisi, et rakkaudella vaan laiminlyönneillä. Sinä joka rohkenit pitää itseäsi vaarallisena. Et ole syyllistynyt suuriin synteihin vaan pieniin rikkeisiin. Olet epäonnistunut kaikkein perustavimmalla ja inhimillisimmällä tavalla: et ole kuvitellut toisten ihmisten elämää.”²

Cunninghamin romaanihenkilölle, niin kuin niin monille muillekin romaani- ja novellin pienille suurille hahmoille, toisten ihmisten aikeiden, haaveiden ja tuskien läpinäkyvä mättömyys on raastavan moraalinen kysymys. Valheelliset oivallukset johtavat usein myös tulkitsemaan omaa sisäisyyttä vinosti ja estetisoiden. Tämä syvä kärvistys on mahdollisimman kaukana kognitiotieteellisestä mielen teoriaan liittyvästä puheesta, jossa kyky lukea vieraita mieliä on yksinkertainen mitattava aisti siinä missä näkö tai kuulo.

Elämänhallintaa vai vieraita sielunliikkeitä?

Kolme kuukautta ennen mainitun tiedeuutisen julkaisemista analyttisen taide- ja kirjallisuusfilosofian kiivas herra Gregory Currie kirjoitti *The New York Timesin* filosofiseen blogiin oman näkemyksensä siitä, jalostaako kaunokirjallisuus tunne-elämäämme: ei jalosta³. Päävastustajana Curriella on pitkään ollut Martha Nussbaum, jonka moraalifilosofiassa kertomusmuoto on tunnetusti ihanteel-

linen moraalisen kompleksisuuden harjoitusrata. Currien kirjoitus ja hänen aiemmat kannanotonsa tiedeyhteisössä ennakoivat Castanon ja Kiddin tutkimuksen ongelmia: hän muun muassa kirjoittaa, että psykologiset testit eivät voi osoittaa kirjallisuuden lukemisen pitkäaikaisvaikutuksia. Ja moraalista, jos jotakin, pitää tarkastella pitkällä aikavälillä. Currie puhuu skeptiseen sävyyn huolellisen ja pitkäjänteisen tutkimuksen tarpeesta: miten voimme esimerkiksi todistaa *Sodan ja rauhan* lukemisen vaikutuksia moraaliseen arviointikykyymme? Currie on myös ihmetellyt, että jos kirjallisuus on moraalisesti niin jalostavaa, miksi kirjailijat sitten ovat usein toivottomia rökäleitä.

Nyt voisi ajatella, että kirjallisuudentutkijalta on lyhytnäköistä kritisoida tutkimusta, joka korostaa kirjallisuuden arvoa ihmiskunnalle – logiikka on sama kuin suomalaisten reaktioissa ”Suomi on maailman paras maa” -tutkimuksiin: ”Eikö ole!” Yhdysvaltalaisessa toisen asteen opetussuunnitelmassa kaunokirjallisuus on saanut viime vuosina väistyä asiategstien tieltä, ja juuri julkaistun tutkimuksen toivotaankin sysäävän kehitystä toiseen suuntaan. Eikö nyt olekin paljon helpompi perustella kertovan fiktion roolia kouluopetuksessa? Näitä bruttaalin käytännöllisiä sovelluksia on jo väläytelty keskustelussa: *The New York Timesin* toimittaja ehdottaa, että ennen työpaikkahaastattelua kannattaa lukea romaania. Kävisikö *Kirjoituksia kellarista*? Sehän on niin polyfoninenkin, sitten on helpompi ymmärtää haastattelijan näkökulma... *Anna Kareninassa* urallaan pärjää parhaiten Aleksei Aleksandrovitš Karenin, mies jolle ei ole pälahtänyt päähän kuvitella vaimonsa sisäistä elämää. ”Siirtymä mielikuvituksessaan toisen asemaan oli Aleksei Aleksandrovitšille vieras sielunliike. Hän piti sitä vahingollisena ja vaarallisena haaveskeluna.”⁴

Mihail Bahtin kirjoitti aikanaan, että romaani on syöppö, joka sulauttaa kaikki muut tekstilajit itseensä. Sen voisi kääntää niinkin, että monia tekstejä tulee luetua romaanin konventioiden tai romaanimaiden odotusten läpi. Entä nykyään, eikö vastaava syöppölaaji angloamerikkalaisessa kulttuurissa ole *self-help*? Ja kääntäen, erilaisia tekstejä tulee luettua itsekehennyksen ja tsemppauksen hengessä. Romaanistakin tulee siis elämänvalmennusta. En voi Castanon ja Kiddin tutkimustuloksille mitään, enkä osaa sanoa onko niitä edes tulkittu oikein. Haluaisin kuitenkin puolustaa kirjallisuutta pohjattoman ylöpyyden ja ekseyneisyyden viimeisenä retiriitinä.

Viitteet & Kirjallisuus

- 1 Pam Belluck, For Better Social Skills, Scientists Recommend a Little Chekhov. *The New York Times*, 3.10.2013. <http://well.blogs.nytimes.com/2013/10/03/i-know-how-youre-feeling-i-read-chekhov/>
- 2 Michael Cunningham, *Illan tullen* (By Nightfall, 2010). Suom. Laura Jänisniemi. Gummerus, Helsinki 2011, 297–298.
- 3 Gregory Currie, Does Great Literature Make Us Better? *The New York Timesin Opinionator*-blogi, 1.6.2013. <http://opinionator.blogs.nytimes.com/2013/06/01/does-great-literature-make-us-better/>
- 4 Leo Tolstoi, *Anna Karenina* (1877). Suom. Eino Kalima. WSOY, Helsinki 1957, 165.